

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
VĒSTURES KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas
3. kursa studente
Alise Ozola
Stud.apl.Nr. ao11024

**„ŽĪDU TAUTĪBAS LATVIJAS ATBRĪVOTĀJU BIEDRĪBAS”
ALMANAHA IZDOŠANA UN PUBLIKĀCIJU SATURS**

REFERĀTS KURSĀ „EBREJI LATVIJĀ II”

RĪGA 2014

SATURS

Ievads.....	3
1. „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība” un tās izdotais almanahs	4
2. Almanaha publikācijās aplūkotie temati.....	6
Secinājumi	11
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	12
Pielikums	13

IEVADS

Latvijas Brīvības cīņās jeb Neatkarības karā piedalījās un krita ne tikai latvieši, bet arī citu tautību karavīri - igauņi, lietuvieši, poļi, somi, dāņi un ebreji. Nereti cittautiešu atbalsts bija pat ļoti izšķirošs, tāpēc būtiski viņu nopelnus neaizmirst un godināt līdzvērtīgi.

Ebreji, ņemot vērā minoritātes iedzīvotāju daudzumu, bija aktīvi Latvijas Brīvības cīņu dalībnieki gan skaita, gan sniegtā ieguldījuma ziņā. Cīņā par neatkarīgās Latvijas valsts izveidi piedalījās ap 2200 ebreju karavīru. Vairums no viņiem bija iesaukti, bet liela daļa iestājās arī brīvprātīgi. Viņi ietilpa dažādās militārajās vienībās - Baltijas landesvēra Atsevišķajā latviešu bataljonā, Imantas pulkā, Troickas bataljonā un bruņoto vilcienu, aviācijas un flotes vienību sastāvā, bet visvairāk ebreju bija Latgales partizānu pulkā. Brīvības cīņās kopumā krita 37 ebreji, vismaz 40 ieguva virsnieka pakāpi, 4 tika apbalvoti ar III šķiras Lāčplēša Kara ordeni, bet 11 saņēma Triju Zvaigžņu ordeni.¹

Nozīmīgs vēstures avots par ebreju dalību Latvijas Brīvības cīņās ir „Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” neregulāri no 1931. līdz 1938. gadam izdots almanahs. Tajā publicētas gan karavīru atmiņas, gan raksti par atsevišķām militārajām vienībām un kaujām, gan vispārēji aplūkota ebreju iesaiste 1918. - 1920. gada notikumos. Šīs publikācijas var sniegt noderīgu informāciju par ebreju sabiedrību starpkaru perioda Latvijā, palīdzēt izprast minoritātes vispārējo noskaņojumu un aktualitātes. Zinātniskajā literatūrā „Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība” un tās izdots almanahs ir maz aplūkoti. Atsevišķa nodaļa organizācijai veltīta tikai 2013. gadā izdotajā vēsturnieka Ērika Jēkabsona grāmatā², taču arī tur raksturoti tikai būtiskākie aspekti organizācijas darbībā.

Referāta mērķis ir izpētīt galvenās tendences „Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izdotā almanaha publikācijās.

Aplūkotā hronoloģiskā robeža ir no 1928. līdz 1940. gadam, kas bija „Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” darbības laiks. Tā kā almanaha publikāciju saturs bija cieši saistīts ar biedrības aktivitātēm, tad nepieciešams tuvāk apskatīt arī rakstu krājuma izdevējiestādi un tās galvenos mērķus. Šā iemesla dēļ referāts strukturēts divās nodaļās. Pirmajā no tām aplūkota „Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izveide, darbības pamatprincipi un almanaha nozīme organizācijas izvirzīto mērķu realizācijā. Otrajā nodaļā tuvāk raksturots katrs no pieciem rakstu krājumiem, pievēršoties rakstu autoru personībai, publikāciju tematikai un iespējām tās izmantot kā vēstures avotus turpmākos pētījumos.

¹ Jēkabsons, Ē. *Aizmirstie karavīri - ebreji Latvijas armijā 1918. - 1940. gadā*. Rīga: Šamir, 2013. 24. - 68. lpp.

² Jēkabsons, Ē. *Aizmirstie karavīri - ebreji Latvijas armijā 1918. - 1940. gadā*. Rīga: Šamir, 2013. 281 lpp.

1. „ŽĪDU TAUTĪBAS LATVIJAS ATBRĪVOTĀJU BIEDRĪBA” UN TĀS IZDOTAIS ALMANAHS

Ebreju karavīri pēc Brīvības cīņām ilgstoši nebija savstarpēji organizēti. Daļa darbojās kādā no latviešu karavīru organizācijām, bet pārējie nekur nebija iesaistījušies, tāpēc 1928. gada oktobra beigās radās ideja par bezpartejiskas biedrības izveidi, kas apvienotu visus ebreju tautības Latvijas brīvības cīnītājus.

Pirmā sapulce, kurā tikās Latvijas Brīvības cīņu dalībnieki - ebreji, notika 1928. gada 4. novembrī, un tās iniciatori bija Latvijas Universitātes medicīnas students Jēkabs Fains, jurisprudences students Zālamans Levinsons un skolotājs Izāks Vaispaps.³ Sanāksmē tika pieņemts lēmums par „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izveidi.⁴

Jaunās organizācijas dibināšanas kopsapulce norisinājās 1928. gada 11. novembrī Ebreju klubā Skolas ielā, un tajā piedalījās ap 150 cilvēku. Tikšanās laikā tika apstiprināta pagaidu valde, kurai uzdeva izstrādāt biedrības statūtus. Tajos tika noteikti „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” galvenie darbības mērķi: iegūt informāciju par ebreju piedalīšanos Latvijas Brīvības cīņās, iesaistīt bijušos karavīrus biedrības darbībā, atbalstīt ebreju kara invalīdus un kritušo ģimenes, palīdzēt biedriem zemes piešķiršanas lietā un citos juridiskos jautājumos, uzcelt pieminekļus Brīvības cīņās kritušajiem, kā arī veicināt latviešu un ebreju savstarpējo sapratni un kultūru tuvināšanos. 1929. gada 17. janvārī notika pirmā sapulce pēc statūtu apstiprināšanas, kad tika ievēlēta biedrības centrālā valde un goda biedrs - Valsts prezidents Gustavs Zemgals.⁵

„Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība” ietilpa Latvijas Atvaļināto karavīru centrālajā savienībā, un tai bija trīs nodaļas - Rīgā, Liepājā un Daugavpilī, taču pēdējā no tām pastāvēja tikai īsu periodu. Organizācijas galvenā mītne lielāko tās darbības laiku atradās Rīgā, Ģertrūdes ielā 45, bet neilgi pirms padomju režīma sākuma, 1940. gada 23. maijā, biedrība pārcēlās uz jaunām telpām Raiņa bulvārī 25 - 1, kas bija izremontētas un plašākas nekā iepriekšējās.⁶

Ebreju skaits biedrībā laika gaitā pakāpeniski pieauga. 1930. gadā tajā darbojās 289 cilvēki, 1931. gadā - 596, bet 1933. gadā tajā bija jau 639 biedri. 1931. gadā Rīgas nodaļā bija 325 biedri, Liepājas - 210, Daugavpils - 23, kā arī vēl 38 biedrības locekļi dzīvoja citās Latvijas vietās.⁷

³ Sk. pielikuma 1. att.

⁴ Jēkabsons, Ē. *Aizmirstie karavīri - ebreji Latvijas armijā 1918. - 1940. gadā*. 62. lpp.

⁵ Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības darbība. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1931, 22. lpp.

⁶ Jēkabsons, Ē. *Aizmirstie karavīri - ebreji Latvijas armijā 1918. - 1940. gadā*. 67. lpp.

⁷ Turpat, 63. lpp.

Organizācijas darbība kopumā bija ļoti aktīva. Biedrība centās izpildīt statūtos izvirzītos mērķus, un tās locekļi regulāri piedalījās dažādos sabiedriskajos pasākumos. Viens no tādiem bija par tradicionālu kļuvušais 18. novembra gājiens uz Brīvības cīņās kritušo ebreju kapavietām Rīgā. „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” darbā nozīmīgas bija arī ar Brīvības cīņu pieminēkļu veidošanu saistītās aktivitātes. Organizācijas pārstāvji piedalījās atklāšanas ceremonijās gan pieminēklim 6. Rīgas kājnieku pulka kritušajiem karavīriem Rīgā, Sudrabkalniņā, gan Brīvības pieminēklim Rīgā, gan pieminēklim Latgales partizānu pulka kritušajiem karavīriem Balvos. Pateicoties „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” Rīgas nodaļas atbalstam, 1935. gadā tika uzcelti pieminēkļi Pirmajā pasaules karā un Brīvības cīņās kritušajiem Rīgas Vecajos ebreju kapos un Brīvības cīņās kritušajiem Rīgas Jaunajos ebreju (Šmerļa) kapos, bet par Liepājas nodaļas savāktajiem līdzekļiem 1934. gadā izveidoja pieminēkli bojā gājušajiem ebreju karavīriem Liepājā, Līvas kapsētā.⁸

Biedrība aktīvi vāca materiālus par ebreju dalību Latvijas Brīvības cīņās un izdeva šai tēmai veltītu almanahu. Tas iznāca neregulāri - 1931., 1933., 1936., 1937. un 1938. gadā. Lai izdevums būtu pieejams plašākām aprindām, almanaha teksts bija paralēli latviešu un ebreju valodā. To par labi izmantojamu vēstures avotu padara ne tikai publikāciju saturs, bet arī izdevumā iekļautais plašais ilustratīvais materiāls. Būtiski arī tas, ka almanahā norādīta katra raksta autora profesija.

„Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība” darbojās līdz pat Latvijas okupācijai 1940. gada 17. jūnijā. Tā sniedza nozīmīgu ieguldījumu gan vācot materiālus par ebreju dalību Latvijas Brīvības cīņās, gan vienlaikus arī sabiedrībā popularizējot karavīru nopelnus.

⁸ Rašals, I. Biedrības darbība 10 pastāvēšanas gados. *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs* (turpmāk – ŽTLABA), 1938, 13. - 15. lpp.

2. ALMANAHA PUBLIKĀCIJĀS APLŪKOTIE TEMATI

Pirmais „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izdotais almanahs iznāca 1931. gadā.⁹ Tolaik izdevuma nosaukums bija „Atbrīvotājs”, un tā redaktors bija I. Vaispaps. Rakstu krājums maksāja 60 santīmus, un tas tāpat kā visi vēlāk iznākušie bija abpusēji lasāms - no vienas puses latviešu, bet no otras puses ebreju valodā.

Almanaha pirmajā lappusē bija publicēti „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” goda biedra Valsts prezidenta Gustava Zemgala vārdi: „Lai šī grāmata būtu par lepnumu tiem, kas zaudējuši savus mīļos, un kas te atradīs piemiņu par viņiem; lai šī grāmata būtu vadonis mūsu nākošām paaudzēm, atgādinot, ka viegli ir mirt par tēviju.”¹⁰ Tālāk sekoja īsi ievadvārdi, kuros bija uzsvērtā ebreju lielā nozīme Latvijas Brīvības cīņās, kas sabiedrībā diemžēl esot nepelnīti aizmirsta, taču almanaha uzdevums esot par to atgādināt, jo tas palīdzētu ebreju un latviešu labākai sadarbībai un starpkultūru sakariem.¹¹

1931. gada almanahā kopumā publicēti 12 raksti. Tos papildina daudzi fotoattēli, kas izdevumam piešķir ilustratīvu raksturu. Almanahā publicētas arī dažāda satura reklāmas. Tas, ka daudzi pakalpojumu sniedzēji izvēlējušies sevis popularizēšanai šo izdevumu, norāda uz rakstu krājuma pieejamību samērā plašam lasītāju lokam.

Almanahā ietvertās publikācijas pēc aplūkotajām tēmām un autoru personības iespējams iedalīt vairākās grupās. Krājumu ievada Latvijas armijas ģenerāļu Rūdolfa Bangerska un Krišjāņa Berķa raksti. R. Bangerskis norāda, ka „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izveide veicina Latvijas iedzīvotāju saliedētību, kas var izrādīties ārkārtīgi nepieciešama jauna militārā konflikta gadījumā.¹² K. Berķis savukārt novēl veiksmi biedrībai tās turpmākajā darbībā un pauž pārliecību, ka, atkal izceļoties karam, ebreju tautības karavīri vienmēr būtu gatavi cīnīties Latvijas valsts labā.¹³

Vairākas izdevuma publikācijas veltītas Latvijas Brīvības cīņu vēsturei. Nozīmīgs ir almanaha redaktora I. Vaispapa raksts, kurā vispārīgi aplūkota ebreju piedalīšanās 1918. - 1920. gada notikumos, galveno uzmanību pievēršot karojušo un kritušo ebreju skaitam, kā arī militārajām vienībām, kuru sastāvā viņi ietilpa.¹⁴ Mūsdienu pētniekiem noderīgs vēstures avots varētu būt almanahā publicētās Brīvības cīnītāju atmiņas. Šajā izdevumā iekļauti četru

⁹ Sk. pielikuma 2. att.

¹⁰ *Atbrīvotājs: Almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1931. 1. lpp.

¹¹ Turpat, 3. lpp.

¹² Bangerskis, R. Ja valstij vajadzīga veselīga ģimene un skola, tad vēl vairāk ir nepieciešama veselīga armija. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1931, 3. - 4. lpp.

¹³ Berķis, K. Žīdu tautības atbrīvotāji un valsts. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1931, 4. lpp.

¹⁴ Vaispaps, I. Žīdu piedalīšanās Latvijas atbrīvošanas karā. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1931, 5. - 14. lpp.

karavīru - H. Berkoviča, J. Goldblata, J. Faina un E. Mulera - stāstījumi.¹⁵ Plašs raksts veltīts arī pašai „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrībai”, aplūkojot tās dibināšanu, izveides mērķus un galvenos darbības virzienus.¹⁶ Almanahā publicēti arī vairāku ebreju tautības Saeimas deputātu (Maksis Lazersons, Mordehajs Nuroks) un Latvijas Atvaļināto karavīru centrālās savienības pārstāvju (M. Bluenau, E. Priedkalns) raksti.¹⁷

Nākošais „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izdotā almanaha „Atbrīvotājs” numurs iznāca 1933. gada novembrī.¹⁸ Tas bija jubilejas izdevums, jo togad tika atzīmēta 15. gadadiena kopš Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī un 5. gadadiena kopš „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” izveides. Ja iepriekšējā almanaha teksts latviešu valodā aizņēma 25 lappuses, tad šis bija 40 lappuses biezs, un tajā bija iekļauti 36 raksti.

Lielāka daļa no šajā almanahā iekļautajiem rakstiem bija dažādu personu apsveikumi biedrībai tās jubilejā un Latvijas Republikas proklamēšanas gadadienā. Vairākos no tiem tiek pieminēts, ka valstij šis ir grūts laiks un nākas saskarties ar nesaskaņām partiju vidū. Zīmīgi, ka almanaha pirmajās lappusēs ir gan ģenerāļa Jāņa Baloža, gan bijušā Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa apsveikumi, bet toreizējā prezidenta Alberta Kvieša novēlējuma nav.

Apjomīgākais no almanahā iekļautajiem rakstiem bija tā redaktora I. Vaispapa pārskats par ebreju piedalīšanos Latvijas Brīvības cīņās.¹⁹ Viņš tajā norāda, ka ebreju iesaistīšanās uztverama kā pašsaprotama, jo ebreju un latviešu tautas vēsturē bijis daudz kopīga. Latvijas teritorijā dzīvojošie ebreji esot sapratuši, ka neatkarīgā valstī arī viņiem klāsies labāk, tāpēc aktīvi iestājās par tās izveidi. I. Vaispaps dalību Brīvības cīņās aplūko gan no kvantitatīvā, gan kvalitatīvā viedokļa. Viņš norāda, ka „bez tam, ka žīdu piedalīšanās procentē Atbrīvošanas karā ir diezgan liela - salīdzinot ar toreizējo žīdu iedzīvotāju skaitu, tad arī mūsu dalības kvalitāte sevišķi pozitīva”.²⁰

Vairāki raksti šajā almanahā veltīti Latgales partizānu pulkam.²¹ Viens no tiem ir bijušā pulka seržanta B. Kesela atmiņu stāstījums. Viņš nosauc vairāku savu biedru vārdus, raksturo ikdienas apstākļus un kaujas. B. Kesels arī norāda, ka latviešu un ebreju savstarpējās attiecības pulkā bija ļoti labas un draudzīgas. Almanahā publicēti vēl aptuveni desmit atmiņu stāsti. Dažos no tiem jūtams, ka brīvības cīnītāju un viņu tuvinieku pārdzīvojumi ar nolūku

¹⁵ *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1931, 18. - 21. lpp.

¹⁶ Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības darbība. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1931, 22. - 25. lpp.

¹⁷ Turpat, 15. - 17. lpp.

¹⁸ Sk. pielikuma 3. att.

¹⁹ Vaispaps, I. Žīdu piedalīšanās Latvijas Atbrīvošanas karā. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1933, 18. - 22. lpp.

²⁰ Turpat, 19. lpp.

²¹ Lakšs, S. Kā nodibinājās Latgales Partizāņu kustība. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1933, 23. - 24. lpp.; Lacvinskis, Z. Žīdi Latgales partizāņu kustībā. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1933, 24. - 25. lpp.; Kesels, B. Ar „zaļiem” pa laukiem un mežiem. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1933, 33. - 34. lpp.

tiek pastiprināti. Pārspilējums izmantots, piemēram, atmiņu stāstā par leitnantu Eliazaru Freidbergu, kura autors raksta: „Es atrodos pie Freidberga māsas, Annas Gerbera kundzes. Dzīvoklī nesajūt nemaz, ka starp Freidberga nāves dienu un šo dienu pagājuši 14 gadu. Šeit izskatās, it kā viņš būtu tikai vakar miris, tik stipri mirušā ēna piepilda visu dzīvokli. Sienas un rakstāmgalds pilni bojā gājušā ģīmetņu dažādās pozās un lielumos.”²² Nevar noliegt, ka almanaha publikācijas, to vidū atmiņas, rakstītas ar mērķi veicināt patriotismu un nacionālismu jaunākajās paaudzēs, tāpēc nereti atainotās Brīvības cīņu norises un karavīru likteņi tiek attēloti paspilgtināti.

1936. gadā iznākušajam rakstu krājumam bija mainījies nosaukums, un tagad tas bija „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs”.²³ Tā redaktors bija Meiers Blumenaus, kurš bija viens no „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” valdes locekļiem. Jau rakstu krājuma ievadvārdi „Jaunā Latvijas saule spīdēs pār visiem” spilgti apliecina 1934. gada 15. maijā notikušo parlamentārisma nomaiņu uz autoritārismu.²⁴ Tiek norādīts, ka ebreju minoritātes stāvoklis uzlabojies un mazinājies antisemitisms. Lai izteiktu ebreju lojalitāti valsts varai, tiek minēts, ka jau 1933. gada almanahā, kuru ievadīja K. Ulmaņa un J. Baloža novēlējumi, saskatāms idejisks aizsākums jaunajam režīmam.

Uz izdevuma pirmā vāka bija attēlots pieminēklis Latvijas Brīvības cīņās kritušajiem ebreju karavīriem Rīgā, Jaunajos ebreju (Šmerļa) kapos, kas tika atklāts 1935. gada 26. maijā. Gan tas, gan jaunizveidotie pieminēkļi ebreju karavīriem Rīgas Vecajos ebreju kapos un Liepājā, Līvas kapsētā, bija almanaha centrālais temats.²⁵ Plaši aprakstīta to atklāšanas ceremoniju norise un uzrunas, kā arī publicēti daudzi svinību fotoattēli.

Vairāki šā almanaha raksti veltīti ebreju karavīriem un tos apvienojošu organizāciju darbībai ārvalstīs. Plaši aplūkots „I Vispasaules žīdu tautības frontes cīnītāju kongress”, kas norisinājās 1935. gadā Parīzē un kurā piedalījās 15 valstu delegācijas.²⁶ Latviju tajā pārstāvēja viens no „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” dibinātājiem J. Fains. Viņš esot drīz vien kļuvis populārs citu valstu delegātu vidū un informējis pārējos dalībniekus par Latviju, Brīvības cīņām un „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” darbu. Almanahā publicēti arī raksti par „Žīdu tautības Lietuvas atbrīvotāju biedrības” un „Žīdu tautības Polijas atbrīvotāju biedrības” darbību.²⁷ Arī Lietuvas biedrībai bija savs periodiskais izdevums. Tā reizi nedēļā izdeva laikrakstu lietuviešu valodā „Apskats”, kura mērķis tāpat kā almanaham

²² Razumnij, M. Leitnants Eliazars Freidbergs. *Atbrīvotājs: Almanachs*, 1933, 26. - 27. lpp.

²³ Sk. pielikuma 4. att.

²⁴ Jaunā Latvijas saule spīdēs pār visiem. *ŽTLABA*, 1936, 2. lpp.

²⁵ Pieminēkļu atklāšana kritušajiem žīdiem - atbrīvotājiem Rīgā un Liepājā. *ŽTLABA*, 1936, 9. - 22. lpp.

²⁶ Fains, J. Žīdu tautības frontes cīnītāju sanāksme. *ŽTLABA*, 1936, 23. - 24. lpp.; I vispasaules žīdu tautības frontes cīnītāju kongress Parīzē. *ŽTLABA*, 1936, 24. - 31. lpp.

²⁷ Lifšics, J. Žīdu tautības Lietuvas atbrīvotāji un Lietuvas valsts. *ŽTLABA*, 1936, 32. - 33. lpp.; Bregmans, L. Žīdi Polijas atbrīvošanas karos. *ŽTLABA*, 1936, 33. - 34. lpp.

bija veicināt sapratni valsts minoritātes un majoritātes starpā. Aktīvi darbojās arī Polijas organizācija, kurai bija 60 nodaļas dažādās valsts pilsētās.

Nākamais „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju almanachs” iznāca pēc gada - 1937. gadā.²⁸ Tā atbildīgais redaktors bija M. Blumenaus, bet šoreiz izdevums bija krietni plānāks nekā iepriekšējie un tā daļa latviešu valodā bija tika 16 lappuses bieza. Vairākas almanaha publikācijas jau bija gaidāmās biedrības 10. gadadienas noskaņās. Ievadrakstā vēstīts: „Šinī gadā Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība ieiet savas pastāvēšanas 10. gadā un ar gandarījumu var konstatēt, ka pa šo laiku viņa ir daudz darījusi un panākusi žīdu un latviešu kulturālā apvienošanas laukā, patriotisma un valstiskās idejas nostiprināšanā žīdu iedzīvotājos un jaunatnes audzināšanā atbrīvošanas kara cildeno tradīciju garā.”²⁹

Almanahu ievada I. Vaispapa un M. Blumenaus raksti.³⁰ I. Vaispaps atskatās uz biedrības darbu laikā kopš tās dibināšanas, bet vienlaikus arī norāda, ka vērtēt to ir pārāgri. M. Blumenaus savukārt uzsver, ka „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” biedriem jābūt savstarpēji vienotiem, jo tikai tā iespējams panākt plašākas sabiedrības sapratni un atzinību.

Tāpat kā iepriekšējā almanahā arī šajā liela vērība pievērsta ebreju aktivitātēm ārvalstīs. Rakstu krājumā publicēts „Vispasaules žīdu tautības frontes cīnītāju savienības” centrālkomitejas locekļa J. Faina pārskats par „II Vispasaules žīdu tautības frontes cīnītāju kongresu”, kas norisinājās 1936. gada vasarā Vīnē.³¹ Tajā viņš sniedz arī ieskatu ebreju karavīru biedrību izveides vēsturē un norāda, ka atvaļinātie ebreju kareivji kopējas organizācijas veidojuši jau 19. gs. Viena no pirmajām bijusi nodibināta 1896. gadā Amerikā. Vīnē rīkotajā kongresā Latvijas delegācijai bijusi liela nozīme, jo tās pārstāvji darbojušies visās kongresa komisijās, ieņēmuši kongresa priekšsēdētāja biedra amatu, vadījuši vienu no komisijām un bijuši pārstāvēti centrālkomitejā.

Almanahā vēstīts arī par ieceri celt Brīvības cīņās kritušajiem veltītu pieminekli Daugavpilī, kur ebreju kapos apglabāti ap 140 dažādu armiju ebreju tautības karavīri. Monumenta celtniecībai bija izveidota komisija, jau bija sastādīts kritušo kareivju saraksts, apbedīšanas biedrība „Chevra kadiša” bija atvēlējusi kapsētā vietu, un projekts bija izvēlēts,³² taču piemineklis tā arī netika uzcelts. Viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc to neizdevās izveidot, bija tas, ka Brāļu kapu komiteja monumenta celtniecībai atteicās piešķirt līdzekļus.³³

²⁸ Sk. pielikuma 5. att.

²⁹ *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1937. 2. lpp.

³⁰ Vaispaps, I. Jubilejas priekšvakarā. *ŽTLABA*, 1937, 3. lpp.; Blumenaus, M. Vienība un draudzība. *ŽTLABA*, 1937, 3. lpp.

³¹ Fains, J. II Vispasaules žīdu tautības frontes cīnītāju kongresa darbība un nozīme. *ŽTLABA*, 1937, 4. lpp.

³² F., J. Piemineklis žīdu karavīriem Daugavpilī. *ŽTLABA*, 1937, 12. lpp.

³³ Jēkabsons, Ē. *Aizmirstie karavīri - ebreji Latvijas armijā 1918. - 1940. gadā*. 66. lpp.

Piektais un pēdējais „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs” iznāca 1938. gadā.³⁴ Izdevuma redaktors atkal bija I. Vaispaps, un tas joprojām maksāja 60 santīmus. Šis bija jubilejas almanahs, jo apritēja 10. gadadiena kopš biedrības izveides un 20. gadadiena kopš Latvijas Republikas proklamēšanas.

Tāpat kā 1933. gadā izdotajā jubilejas almanahā arī šajā liela daļa no iekļautajiem rakstiem bija apsveikumi un novēlējumi. Publicēti arī vairāki kauju tēmai veltīti dzejoļi, kurus sacerējuši bijušie karavīri. Savu viedokli par biedrības paveikto tās 10 pastāvēšanas gados paūž visi tās dibinātāji - I. Vaispaps, J. Fains un Z. Lēvensons.³⁵ Viņi norāda, ka jūtas apmierināti ar biedrības darbību un sasniegumiem un ka tā savā pastāvēšanas laikā ieņēmusi nozīmīgu, vienojošu vietu ebreju sabiedrībā. J. Fains sniedz arī īsu ieskatu organizācijas vēsturē un piemin faktu, ka tieši Latvijā radās ideja dibināt Vispasaules ebreju karavīru apvienību.

Visai plaša informācija par biedrības vēsturi apkopota arī tās centrālās valdes sekretāra I. Rašala rakstā.³⁶ Viņš pievēršas tās sabiedriskajām un sociālajām aktivitātēm. Ar „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” atbalstu 273 ebreju karavīri saņēma zemes gabalus, organizācijas medicīniskā komisija nodrošināja bijušajiem kareivjiem lētu medicīnas palīdzību, bet trūcīgajiem biedriem tika sniegts materiālais atbalsts. Biedrība nodrošināja arī latviešu valodas kursus, dažādus priekšlasījumus, rīkoja pasākumus tās kluba telpās, izdeva almanahu un laida klajā arī vienreizēju avīzi „Roš Hašona” (Jaunais gads), kas iznāca 1934. gadā. I. Rašals norāda, ka biedrībai nākotnē būtu jādomā par patstāvīga periodiskā izdevuma izveidi.

Šajā almanaha izdevumā iekļauti arī raksti par ebreju karavīriem un to organizācijām Lietuvā, Igaunijā, Francijā, Lielbritānijā un Beļģijā, kā arī atmiņu stāsti. Kā vienas no interesantākajām minamas brāļu Jāzepa un Zāmuela Hopu atmiņas, kuri abi bija Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri.³⁷ Jāzepe ordeni saņēma par drošsirdīgu dalību izlūkošanas operācijās, bet Zāmuels - par divu smagi ievainotu latviešu virsnieku iznešanu no kaujas lauka.

Almanaha pēdējā lappusē „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” centrālā valde izteica īsu pateicību visām privātpersonām un firmām, kas palīdzēja izdevuma tapšanā.³⁸ Diemžēl vairāk rakstu krājumu biedrība savā pastāvēšanas laikā tā arī neizdeva.

³⁴ Sk. pielikuma 6. att.

³⁵ Biedrības dibinātāji par biedrības sasniegumiem 10 gadu laikā. *ŽTLABA*, 1938, 10. - 12. lpp.

³⁶ Rašals, I. Biedrības darbība 10 pastāvēšanas gados. *ŽTLABA*, 1938, 13. - 15. lpp.

³⁷ Hops, J., Hops, Z. Kādēļ mūs apbalvoja ar Lāčplēša Kara ordeni. *ŽTLABA*, 1938, 22. - 23. lpp.

³⁸ *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1938. 31. lpp.

SECINĀJUMI

„Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība” savā pastāvēšanas laikā veiksmīgi pildīja sākotnēji izvirzītos mērķus, veicinot gan jaunās paaudzes izglītošanu, gan latviešu un ebreju tautu vienotību.

Viens no darbības veidiem, kas palīdzēja tai šīs ieceres realizēt, bija almanaha izdošana. Izdevums bija cieši saistīts ar organizācijas aktivitātēm, tas informēja sabiedrību par biedrības paveikto un tālākajiem mērķiem. Publikāciju saturu lielākoties veidoja atmiņu stāsti par Brīvības cīņām, pārskati par ebreju atvaļināto karavīru organizāciju darbību ārvalstīs, novēlējumi „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” un Latvijas Republikas proklamēšanas gadadienās, kā arī atskats uz pašas organizācijas paveikto. Rakstu autori bieži bija biedrības dibinātāji vai aktīvākie dalībnieki, kā arī vienkārši bijušie karavīri. Almanahā publicējās arī valsts augstākās amatpersonas (J. Balodis, K. Ulmanis), Latvijas armijas ģenerāļi (K. Berķis, R. Bangerskis), ebreju tautības Saeimas deputāti (M. Lazersons, M. Nuroks) un ārvalstu militārpersonas.

Gan rakstu krājuma saturu, gan biedrības darbu ietekmēja valsts kopējā politika. Par to liecina gan almanaha izdošanas regularitāte, gan publikāciju saturs. Izdevums puda aktīvu atbalstu K. Ulmaņa režīmam, un tieši autoritārisma periodā iznāca lielākā tā daļa numuru. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” darbība daudzās nozarēs bija kļuvusi aktīvāka. Iespējams, tas skaidrojams ar autoritārās varas pasākumiem, kas vairākās jomās apgrūtināja un ierobežoja ebreju dzīvi, tāpēc tika meklēti jauni veidi kā aktivizēt sabiedrisko un kultūras darbību.

Almanaha publikācijas mūsdienās izmantojamas kā noderīgs vēstures avots par Brīvības cīņām, Latvijas armiju un ebreju sabiedrisko dzīvi. Tās sniedz vērtīgu informāciju gan par daudzu karavīru likteņiem, gan ebreju minoritātes aktivitātēm.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Avoti

1. *Atbrīvotājs: Almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1931.
2. *Atbrīvotājs: Almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1933.
3. *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1936.
4. *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1937.
5. *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1938.

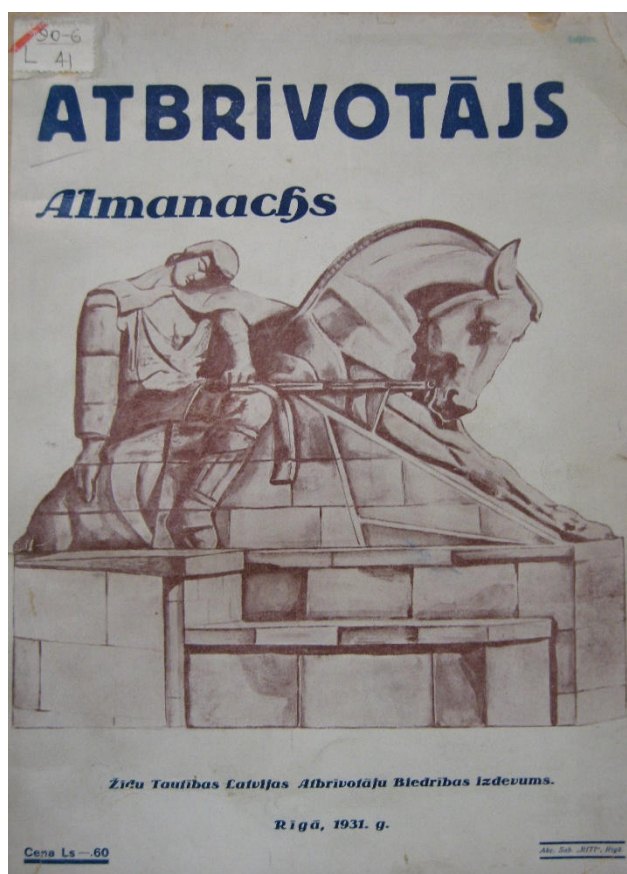
2. Literatūra

1. Dribins, L., Gūtmanis, A., Vestermanis, M. *Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, tragēdija, atdzimšana*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001. 104 lpp.
2. Jēkabsons, Ē. *Aizmirstie karavīri - ebreji Latvijas armijā 1918. - 1940. gadā*. Rīga: Šamir, 2013. 281 lpp.
3. Pētersone, I. (atb. red.) *Latvijas Brīvības cīņas, 1918 - 1920*. Rīga: Preses nams, 1999. 446 lpp.

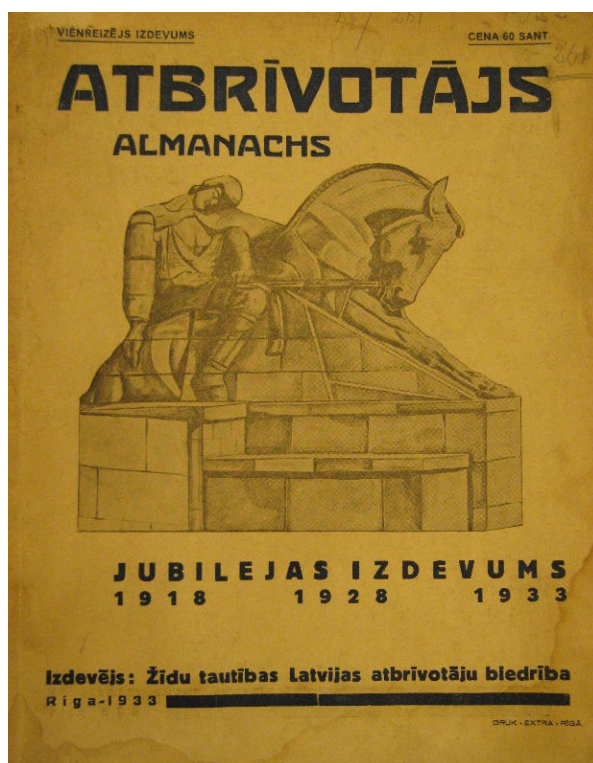
PIELIKUMS

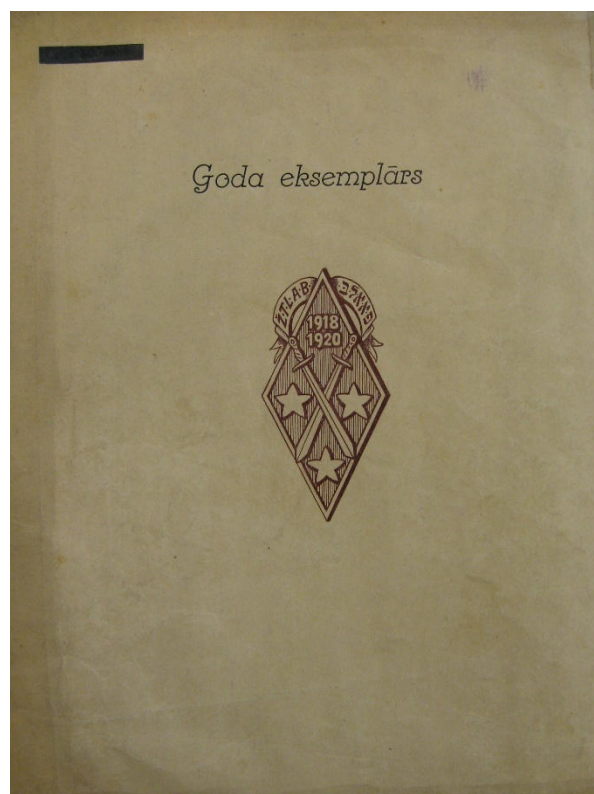
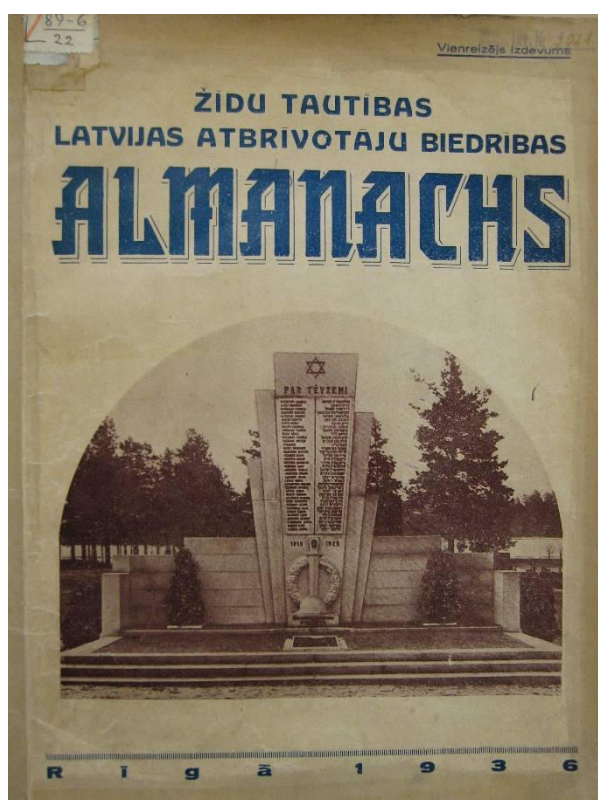
1. att. „Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības” dibinātāji Zālamans Levinsons, Izāks Vaispaps un Jēkabs Fains (pēc *Atbrīvotājs: Almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1931. 22. lpp.)

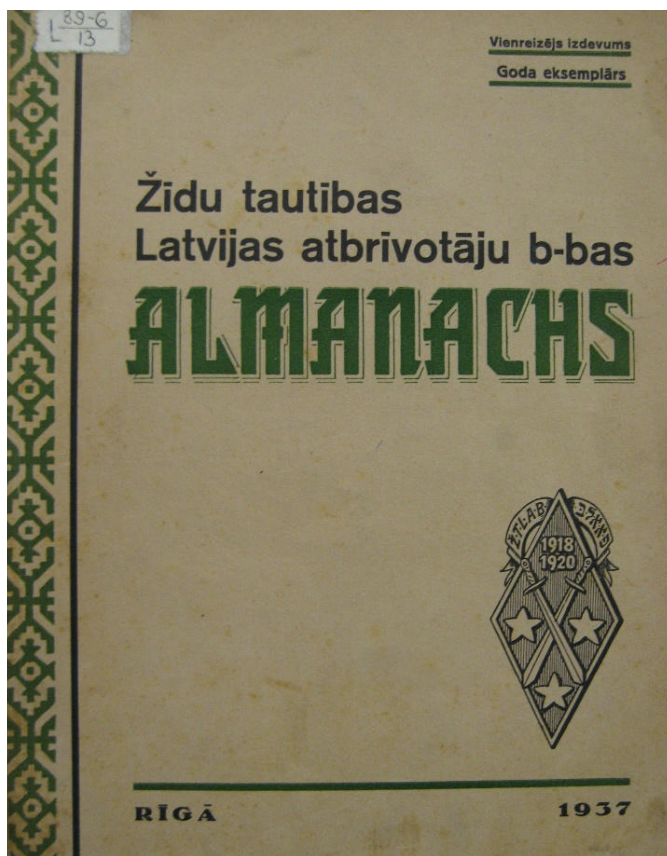
2. att. Almanaha 1931. gada izdevuma pirmais vāks, uz kura attēlota Rīgas Brāļu kapu ansambļa skulptūra „Ievainotais jātnieks I” (pēc *Atbrīvotājs: Almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1931.)

3. att. Almanaha 1933. gada izdevuma pirmais vāks (pēc *Atbrīvotājs: Almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1933.)

4. att. Almanaha 1936. gada izdevuma pirmais un pēdējais vāks. Uz pirmā vāka attēlots piemineklis Latvijas Brīvības cīņās kritušajiem ebreju karavīriem Rīgā, Jaunajos ebreju kapos (pēc *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1936.)

5. att. Almanaha 1937. gada izdevuma pirmais vāks (pēc *Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1937.)

6. att. Almanaha 1938. gada izdevuma pirmais un pēdējais vāks (pēc *Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības almanachs*. Rīga: Židu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrība, 1938.)